

UN SUFIX CONTROVERSAT ÎN GRAIURILE ROMÂNEȘTI DIN SERBIA: *-AME*

IULIA MĂRGĂRIT

1. Semnalat pentru început de B. P. Hasdeu într-o formulă de o incontestabilă actualitate („Unul din cele mai instructive resturi ale vechii morfologii române și romanice, sufixul *-ame* merită pe deplin a fi studiat cu o deosebită stăruință” – HEM, I, 721), cu localizare în vestul țării și vitalitate deja încheiată, chiar pentru secolul al XIX-lea, în opinia aceluiași lingvist („În Banat, sufixul trăia în gura poporului până în secolul al XVII-lea”, *op. cit.*, 723), formantul menționat a suscitat, în continuare, interesul cercetătorilor. Mai întâi, a fost semnalat, pentru epoca veche, la nivelul dacoromânei: Densusianu, ILR, 223; Rosetti, ILR, 528 și, totodată, ca element perpetuat în aromână: Pușcariu, LR, 229; Capidan 1909, 58–59. Intervențiile ulterioare s-au raliat ori, dimpotrivă, s-au disociat de punctul de vedere formulat de B. P. Hasdeu. După Elena Carabulea 1959, 66, pentru etapa contemporană a dacoromânei, „se pare că *-ame* a dispărut”. Puținele regionalisme din Banat și Oltenia pe care le dă Pascu, *Sufixe*, 13–16, în opinia autoarei, nu contrazic afirmația, întrucât nu se știe „în ce măsură ele corespund realității actuale” (în materialul cercetat – ALRM și ALRT –, Elena Carabulea, nu a întâlnit niciun derivat cu suf. *-ame*, de altfel, fapt explicabil prin specificul lucrărilor respective și metodele de colectare a materialului). După numai trei ani, Florența Sădeanu (1962, 75) identifică 18 formații create cu derivativul în cauză. Următoarele două intervenții, înscriindu-se în aceeași ritmicitate succesivă, se dovedesc de asemenea contradictorii. Galina Ghițu (1965, 297) înregistrează un singur derivat în graiurile bănățene, în timp ce, ulterior, Doina Grecu (1968, 48) semnalează, tot pentru aceeași zonă, un număr considerabil de formații: *cârpamă*, *copilamă*, *domnamă*, *lemnăme*, *prunamă*, *țărțalamă*¹, *țigăneamă*. În *Tratat*, 269, pe baza contribuțiilor semnate de Galina Ghițu și Doina Grecu, se menționează afixul ca o particularitate a subdialectului bănățean.

Alte intervenții s-au alăturat total „poziției” Hasdeu. Ivănescu (1965, 34) delimitează afixul exclusiv pentru limba veche și, în cadrul acelei epoci, tot pentru vestul țării. Un punct de vedere similar, urmat de o concluzie categorică, formulează Ion Gheție (1975, 361). Constatând că derivatele bănățene cu afixul în

¹ Doina Grecu însoțește termenul, absent din dicționare, cu următoarea notă „fără îndoială un derivat cu *-amă* [în grafia autoarei!], dar de la o temă neatestată în alte formații”.

discuție din CDDE, mai apoi preluate în DA, sunt confirmate, pentru secolele anterioare, în Anon. Car., autorul consideră că „nicio altă scriere databilă în secolul al XVII-lea nu prezintă cuvinte formate cu suf. *-ame*” (cu excepția dicționarului bănațean). În opinia sa, cele câteva exemple (*mișelame*, *voinicame*), prezente în tipăriturile coresiene și în Codicele Todorescu, demonstrează că diaconul a pus sub tipar originale provenind din zonele unde *-ame* avea curs și că „în niciun caz acesta nu circula în Muntenia”. Ion Gheție acceptă doar atestările lui Vârcol pentru Mehedinți și Vâlcea (*apud* Pascu, *Sufixe*, 15), ca extensiune a formantului în zonele limitrofe. În replică, Diomid Strungaru (1976, 523–525) susține răspândirea mai largă a afixului pe teritoriul dacoromân „unde o serie de factori lingvistici au dus în decurs de secole la restrângerea frecvenței acestui sufix până la dispariția lui din anumite zone geografice” (p. 525). Ca element de sprijin, el invocă concluzia altor cercetări, fie și din tratarea colaterală a afixului (cf. Ioana Anghel și Felicia Șerban, *Problemele reconstituirii sistemului de derivare al limbii române dintre secolele al IX-lea și al XV-lea*, în CL, XIX, 1974, nr. 1, 70: „Dacă sufixul *-ame* < lat. *-amen*, care nu s-a păstrat în limba literară, apare în unele texte din secolul al XVI-lea – Coresi – și într-un grai conservativ cum e cel din Banat, putem afirma că sufixul era productiv înainte de secolul al XVI-lea”). După Diomid Strungaru productivitatea particulei s-ar prelungi peste secolul menționat și în alte zone decât Banatul. În articolul de răspuns, Ion Gheție 1977, 562 pretinde demonstrația paternității muntenești a textelor invocate pentru aria sudică a dacoromânei, susținând aceeași poziție: „până la proba contrară, afirmațiile asupra răspândirii în limba veche a derivatelor cu *-ame* continuă să stea în picioare” (*loc. cit.*).

2. În urma unei anchete pluridisciplinare², efectuate în mai multe localități din Banatul sârbesc, am putut constata că sufixul *-ame* supraviețuiește în graiurile românești din zonă, cu o frecvență care atrage atenția cercetătorului. Pe baza materialului cules, pentru etapa actuală a limbii, ne-am propus formularea câtorva observații asupra controversatului afix considerat fie dispărut, la nivelul dialectal menționat, fie activ, dar limitat la o anumită epocă și la o anumită regiune.

3. Derivatele cu *-ame* apar în vorbirea localnicilor, generație medie și vârstnici, și în varianta *-amă*, cu „[e] aton după labială devenit [ă]”, fapt semnalat deja³ (Sădeanu 1962, 56), exprimând valoarea fundamentală, atestată în limba

² Este vorba despre o cercetare complexă, organizată de Maria Bâtcă (de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” din București), în anul 2004, în următoarele localități: Coștei (C), Grebenaț (G), Nicolinț (N), Ovcea (O), Toracul Mare (Tr M), Toracul Mic (Tr Mc), Uzdin (U), Vladimirovaț (V).

³ După câte ne-am putut da seama, nu numai factorul fonetic a influențat structura afixului, în sensul că acesta se conjugă și cu alți factori. Astfel, în cazul când derivatul este determinat de un adjectiv la plural, iar în limba comună formei derivate îi corespunde pluralul în *-e*, afixul păstrează forma originară și invers, același determinant în [-ă] impune modificarea lui [-e]: *Atâtea pruname* [= prune] *avem*, *c-o rodit multă prunamă* (N). *La târg or fost multe cireșame* [= cireșe] (N). *La văcari este multă văcamă* (N). Dacă determinatul se află în antepoziție în raport cu determinantul adjectiv feminin, influența acestuia din urmă asupra structurii afixului este nulă: *Creșteam găscame multă* (G).

De asemenea, nu omitem aportul articolului editic: cf. *gâscame*, *gâscamea*, *gâscama*, *gâscamă*.

veche: „colectivitatea”. Numărul acestora fiind considerabil, am încercat să le diferențiem, de la caz la caz, remarcând o anumită nuanțare în cadrul valorii de bază. Am identificat, astfel, mai multe tipuri de colectivități între numeroasele formații cu *-ame*, care, ca și în limba veche, creează exclusiv denominative⁴.

3.1. colectivități virtual separabile, izolabile, opozabile cu unități asemănătoare subînțelese, neexprimate: *Țigăneama* din sat or plecat mainte cu câțiva ani (N). *O fost o stradă cu multă țigăneamă* (G). *Albinama* face miere de stup (V). *Am dat* [de mâncare] *la puiamă*. *Și de puiamă am văzut la farmă* (N). *Tata meu o făcut sălaș la oi, că iarna vin de la păcurar și când fată să aibă mielamea scuteală și căldură* (U).

Incontestabil, în exemplele selectate este vorba de nume colective în locul cărora, în limba comună, în aceleași contexte, se întâlnesc pluralele corespunzătoare: *Țiganii* din sat au plecat ori s-au stabilit pe o stradă anume. *Albinele* fac miere. *Am dat de mâncare la pui* etc. Poate că preferința pentru un anumit tip de derivate în defavoarea categoriei numerice se explică prin posibilitatea de a exprima colectivități raportabile la realități similare. Astfel, *țigăneama* constituie un grup coagulat, nedispersat între localnicii dintr-un sat, la rândul lor alcătuind tot o colectivitate, dar mai numeroasă, prin raportare la minoritari, atât unii cât și alții ducând o existență relativ paralelă, potențial separabilă, în cadrul aceleiași comunități, așa după cum atestă informația; *puiana* constituie categoria puilor (de găină) izolați (și izolabili) de păsările adulte în spații speciale, asigurându-li-se protecție și hrană și, de aceea, compunând momentan o microcolectivitate opozabilă, prin îngrijirea acordată. Afirmăția privitoare la *albinama*, într-o formulare care nu spune nimic nou, la analiză, dezvăluie prestația colectivă de realizare a produsului finit, mierea, distingându-se, astfel de restul insectelor similare prin organizare și, mai ales, prin activitate; *mielamea* alcătuiește, de asemenea, un minigrup în raport cu turma, după calitatea de nou-născuți, ființe fragile impunând condiții speciale de creștere.

Posibilitatea de a exprima comunități, comparabile prin corelare cu altele similare, are la bază necesitatea recunoașterii colectivelor respective, necesitate care corespunde delimitării unor astfel de entități după anumite criterii; cu alte cuvinte, formațiile cu *-ame* reflectă nevoia de clasificare pe grupuri coerente, operată în mediul ambiant.

3.2. numele colective corespund pluralelor generice: *La noi în sat nu e slovăcamă, nici ungureamă* (G). *La Șandorf îi multă ungureamă!* (G). *O, ce de sârbeamă este la Calijdor!* (G). *Am avut noroc în porcama și i-am dat pe un preț bun* (U). *Câinele nost o avut purecame și pun pă el un fel dă prau cumpărat de la potică* (Tr M). Echivalente ale pluralelor din limba comună: *slovaci, unguri, sârbi, porci, purici*, derivatele exprimă în plus, de la caz la caz, grupul alcătuit de minoritari, în raport cu populația majoritară sau grupul corespunzător speciei

⁴ Pentru alte posibilități derivate în limba latină unde suf. *-amen* > *-ame* crea deverbale, v. Strungaru 1976, 523–525.

reprezentate, dar considerabil numeric, colectivitatea numeroasă (a unor paraziți) etc. Altfel spus, derivatele enumerate corespund pluralelor de la bazele respective, dar nu și invers, deoarece *slovăcamă*, în raport cu *slovaci*, exprimă, în afară de pluralitate, grupul, colectivitatea în raport cu populația majoritară, cu alte specii (*văcame*, *vițelame* etc.). Probabil între *purecame* și *purici* diferențele constau în cantitate, mare, în primul caz, nedeterminată în cel de al doilea.

3.3. *colectivele* oferă posibilitatea grupării mediului ambiant după apartenență, avându-se în vedere specia, varietatea, categoria. Unitățile lexicale create cu particula derivativă în cauză satisfac nevoia de ordine, de organizare în clase, nu numai a animatelor, ci și a inanimatelor⁵: [La mort] *o avut cărpamă, peșchireamă multă, la tăți o dat* (C). *Puneți la masă lingureamă, cuțiteamă, furchițeamă* (V). *La pomană să fierbe în oleamă, în tigăneamă* (V). Raportându-le la pluralele din limba standard pe care le suplinesc, derivatele includ, conțin categoria numerică, dar, în același timp, exprimă gruparea, posibilă tocmai prin condiția numărului. Totodată, colectivele reflectă unitatea, coerența pluralității, prin coagulare într-un *tot*, pe baza diversității funcționale, simultan cu ordonarea în anumite grupe, clase etc. Se cuvine să subliniem că în limba standard derivatele citate nu au echivalente colective, cu excepția formațiilor peiorative potențiale (cf. **lingurăraie*, **olăraie*).

3.4. Definind colectivități, derivatele cu suf. *-ame* substituie pluralitatea în condiții speciale, atunci când aceasta constituie limita inferioară, coincidând cu dualitatea; altfel spus bazele derivate reprezintă nume care definesc perechea: *Dimineața întâi îmbraci ștrinfama* (< *ștrimfi* „ciorapi”), *ș-atunci păpucama și ieși afară* (C). În exemplul citat, derivatele corespund substantivelor impuse prin uz la plural prin natura lucrurilor: *ciorapi*, *pantofi*, fiind echivalentele unei singure structuri binare (=pereche). Alteori însă, în cazuri aparent similare, comunicarea devine ambiguă prin imposibilitatea de a aprecia, contextual, dacă se are în vedere o pereche sau, dimpotrivă, mai multe: *Vezi în orman la pantalonam-aia* (C). Dezambiguizarea are loc atunci când numele colectiv este precedat de un determinant: *Lavinele, vino-ncoace să vezi câtă papucamă este!* (C). *Bărbatu meu are atâta pantalonamă, de nu mai știe de număr!* (V). *Muierea asta are multă papucamă!* (N).

3.5. Derivatele reprezintă *colectivități covârșitoare prin cantitate*. Pentru realizarea unei astfel de valori, acestea sunt asociate cu mărci suplimentare, de regulă adjective (*atât*, *mult*, *plin*, *cât* etc.), substantive (*mulțime*) al căror semantism intensifică valoarea formantului. Tipul de combinație determinat + determinant, alcătuind o construcție redundantă, corespunde unor enunțuri diferite, realizând o anumită gradualitate:

⁵ Între cele 18 derivate prezentate de Florența Sădeanu (1962, 56) numai unul singur descinde de la o bază derivativă nume de lucru: *lemnă*, dar și acela discutabil, mai întâi sub aspectul originii, autoarea sugerând o posibilă moștenire din latină (< lat. *lignamen*), apoi al semnificației, după DA fiind vorba de ambele sensuri ale termenului: „grămadă de lemne”; „număr mare de arbori”.

– enunțiativ-constatativă: *Pră slatină o păscut căiamă multă, sara i-a adus acasă* (V). *La gropi* [în afara satului] *îi multă câineamă* (U). *S-or pus pă biserică, îi plin de ciorame* (V). *În amvlie am mătura o mulțime de frunzămă* (N). *Jivineamă multă are omu ăsta!* (C). *S-a astrâns multă omănamă la birt* (C). *În ambari e multă mâțeamă* (G). *Îi multă pățocamă în cotarcă* (U). *Mi-e plină amvliea de puiamă, de gâscamă, de ciurcamă* (C). *Am vrut să sap în grădină ș-o fost multă pietramă* (U). *Pângă bară e multă sălcamă* (V). Același tip de enunț se realizează prin repetiția derivatului, procedeu întâlnit exclusiv în localitatea Uzdin: *În dunst am băgat cireșamă și cireșamă. În crengile-alea is păsăramă și păsăramă. Penarii or cumpărat penamă și penamă. Am băgat în flăși pipărcamă și pipărcamă. Are țolamă și țolamă și tot nu-i sătul. La căsăpie are vițelame și vițelame.*

– exclamativă, corespunzătoare unui sentiment de uimire: *Ia, ui, cireșama asta faină! O, Doamne, câtă caisamă este aici în locu ăsta! Să fac pecmez!* (C) *Într-atâta clăbățamă alege-ți unul!* (G). *Toamna asta îi atâta frunzămă!* (Tr M). *Pră șanț îi atâta gâscamă!* (V). *Mă, ce dă porcame vine pră socac!* (N) *O Doamne, câtă teiamă era atuncea!* (N).

– exclamativ-interogativă, exprimând sentimente în dezacord cu cantitatea: *Or mâncat tot cucuruzu golâmbame-aia!* (N). *Nu mai știi ce să faci cu atâta penamă!* (U). *Mi s-o urât de rujam-asta câtă s-o mulțit!* (U). *Ce caută atâta țigăneamă aici?* (C) Dezaprobarea se exprimă, uneori, prin forme verbale adecvate ca semantism: *Oh! că nu te mai scapi de-atâta arșocamă* (U). *S-o umplut satu de cioramă!* (U). *Nu te scapi de golâmbame!* (V).

3.6. colectivitate evidențiată, condiționată temporar, ocazional: *Bătrâneamă multă a fost la mortu-ăsta!* (V). Grupul majoritar al generației specificate, în raport cu ceilalți participanți, se explică prin calitatea de „contemporani” dintre membrii grupului și defunct. *Băbama ține poveștile în șezători* (V). Evident, în astfel de prilejuri, segmentul social nominalizat excelează, prin prestație proprie, în povești și povestiri, spre deosebire de tineri, fapt, de altfel, subînțeles.

3.6.1. Dat fiind faptul că pluralul reprezintă categoria numerică superioară singularului, exprimând două sau mai multe lucruri, ființe de același fel, în afara acestei valori, denominativele în *-ame* semnifică și pluralitatea la cote înalte, echivalând multitudinea. De aceea, probabil, vorbitorii simt nevoia să asocieze derivatele respective cu determinanți ca adjectivele *atât*, *mult*, *plin*, substantive (*mulțime*), cu valoare metaforică (*lume*, *potop*), construcții echivalente stilistic ale acestora. Redundanța îmbinărilor astfel create se explică prin tendința de a realiza transparența lexicală deplină (auto)explicativ a derivatelor colective folosite, locutorii procedând astfel fie datorită uzurii fomatului, fie datorită perturbărilor în distribuția acestuia pe generații: *În satu ăsta îi multă sârbamă. Toți ai bătrâni spun așa! Acuma noi mai spunem mulți sârbi* (V).

3.6.2. Tot în același scop, pentru a reda *colectivitatea* covârșitoare, derivatele sunt asociate cu expresii, locuțiuni adjectivale care stilistic sporesc semantismul acestora: *Am avut o holdă potop de bugcame* (N). *Am astrâns o lume de cârpamă*

(G). *Vai de mine, ce de frunzame o căzut din pom și trebe să le astrângem!* (C). *Ai la drum o lume de frunzămă, du-te să le mături!* (G). *Nu mă duc acolo, că-i o lume de omănamă!* (G) *O rodit o lume de pruneamă!* (N). *Avem până-i lumea floramă!* (G). Hipertrofia semantică a unor astfel de îmbinări este, de altfel, evidentă. În același sens, Grecu (1968, 48) semnalează *putere de*, apreciind că informatoarea ține să explice derivatele *prunamă, cârpamă* prin *putere de* „mulțime de ...”.

3.6.3. Cantitatea covârșitoare depășește limitele normalității, după cum atestă determinările folosite: *Băgrinamă este în șumă câtă vrei!* (V). *Uite, câtă-i șuma de brăzeamă, numai brazi cât vezi cu ochii!* (V). *Cât te-ai uitat cu ochii ai văzut cânepamă pe câmp!* (U)

O astfel de posibilitate poate duce la singularizarea contextuală a realității exprimate de derivat, realizată uneori prin dublă determinare: *Atâta băneamă n-am mai văzut!* (V) *Câneamă de-asta n-am văzut de cându mi-s!* (U). *O, cârnățame d-asta multă nici n-am văzut!* (V). *O, Doamne, lemmamă d-asta ce-am văzut în satu asta n-am mai văzut!* (N).

– de asemenea, poate duce la exclusivitate: *De-asta copilamă multă nu este niciunde ca la noi în sat! Dumnizo să vă trăiască, da sânteți prea mulți și neliniștiți!* (C).

3.7. Constituirea într-o colectivitate unitară, individualizată (ființe, obiecte de același fel compunând o pluralitate de sine stătătoare) este condiționată de anumite criterii. La întrebarea directă „Ce înțelegeți prin *văcame?*” răspunsul: *Un ciopor de vaci prezintă relevanță*, pe de o parte, prin conotație (evidentă de grup – *ciopor*), pe de altă parte, prin caracterul grupului, invariabil din punctul de vedere al componenței. Repetând aceeași chestiune pentru alt derivat „Când spuneți cuvântul *copilame?*” s-a răspuns relevant: *Când s-astrâng mai mulți [copii] la un loc și sunt neastâmpărați* (G), ceea ce confirmă faptul că unitatea de grup constă în identitatea comună a membrilor, având o particularitate momentană definitivă: neastâmpărul.

3.7.1. Coagularea colectivității respective uneori este percepută ca fapt dezagreabil, comunicat prin determinante ale derivatului:

– adverbe restrictive: *Numa frunzămă o picat din lemn!* (V). Contextul respectiv se decodează în sensul „colectivitate exclusivă și excesivă”, pământul fiind acoperit la refuz. În secvența *Aici îi numa sălcamă, uite câtă tufamă!* (V), adverbul antepus și derivatul converg semantic, exprimând condiția de omogenitate exclusivă momentană a grupului, dar și în perspectivă (cf. *tufamă*).

Din înțelesul prioritar, definind colectivitatea s-a desprins un altul subsecvent a cărui conturare a fost favorizată de trăsătura de bază a unor astfel de grupuri: omogenitatea ființelor, lucrurilor exprimate: *Am avut bubamă și le-am crescut cu frunză de dudamă*. În contextul respectiv, *dudamă* semnifică, prin conotația colectivă, exclusivitatea tipului de hrană pentru viermii de mătase.

3.7.2. Foarte interesante sunt situațiile când substantive care denumesc generic nume de fenomene ale naturii, produse, și care, fiind defective de plural, dezvoltă derivate în *-ame (-amă)*. Acestea exprimă cantitatea exagerată,

semantismul corespunzător realizându-se prin mijloace duble (formant susținut prin determinare, pentru a defini excepția: *Neoama d-asta n-am văzut atât de mare!*)

Dacă baza derivativă *nea* semnifică „zăpadă”, căzută la un moment dat, variabilă cantitativ, *neoamă* exprimă aceeași realitate, dar superioară în cantitate, unică, după experiența locutorului, cum rezultă și din complinire (*multă*).

3.7.3. Alteori, baza ea însăși un nume colectiv primește în mod redundant afixul: *În grădinamă semănăm ceapă întâni, dup-aea crumpe, păsulă, crăstăveți, pipară, carfiol, țeler, mărconi, părădais, pășcanat* (V). *Sămânțama am semănat-o alt an* (G).

3.7.4. Contextual, derivatul în *-ame* impune alte derivate în continuare, în povestire, atunci când este vorba de procese divizionare ale muncii, ale evoluției unor specii, demonstrând faptul că dintr-o colectivitate rezultă tot o colectivitate, iar prin departajare se obțin entități de același fel, dar inferioare cantitativ: *Cânepama am rupt-o ș-am făcut-o mănuși, mănușamă am făcut-o ș-am băgat-o în apă. [...] Pozdăream-aia ai lăbădat-o, o rămas fuiorama!* (V) *Băzam-asta să pune pe mâncare și face mușinamă și face viermăneamă* (V).

3.7.5. Forma derivatului, precum și acordul gramatical după acest criteriu, au dus la o modificare inedită: conversiunea la substantivele cu ambele numere și dezvoltarea pluralului corespunzător. Dacă formularea *Mânzama suge la mamă-sa* (N), numai prin interpretare relevă pluralitate, alta de felul *Văsamă de apă unul am avut* (C) poate duce la perceperea unui singur obiect, căruia i se poate crea pluralul: *Vidramele de apă s-or făcut aici, le-or făcut maistorii* (V). Pluralul *copilamuri*, notat de Vârcol în Vâlcea, corespunde interpretării derivatului colectiv ca singular: *O, copilama asta cât îi de frumos îmbrăcată!* (G).

3.8. Caracterul colectiv al derivatelor este evident în acordul gramatical:

– după înțeles: *Lasă-le, că mi-s sătulă de păiamă!* (G). *Ia câtă prunamă are, și-s bobate și-s frumoase!* (U). *Înainte aveam scămneamă d-ale lungi* (C). *Avem tuleiamă destui!* (G). Dacă în exemplul citat categoria pluralității este marcată prin adjectivele și pronumele determinative, alteori ea rezultă din forma verbală: *Vai, ce de copilame s-or astrâns aicea?* (C).

– după formă: *La o sută de oi trebuie berbecamă mai multă* (V). *Auzi ce zbiară bicama-aia?* (V). *Ia, ni, ce oiamă multă are și-i acasă!* (V). *Este penamă câtă vrei, că lapădă găște!* (G). *La mine s-astrânge câneama din toți vecinii!* (N).

3.9. Atunci când pentru aceeași realitate, colectivitatea este repetabilă, ca o consecință a propriei evoluții, ca în cazul pomilor fructiferi susceptibili de a constitui o colectivitate, dar și roadele acestora, la rândul lor, susceptibile în același sens, pentru derivatele corespunzătoare se folosesc formanți diferiți, fapt ce asigură claritate comunicării: *Pă lângă drumu mare o fost mult nucăt [= pomi]* (Tr Mc). *Toamna, pă jos, era multă nucamă* (Tr Mc). *Îi plină vatra de nucamă* (U).

4. Vitalitatea prelungită a sufixului, într-o arie reprezentând graiurile românești vorbite în medii alogene, reprezintă o realitate de necontestat. Situația se explică printr-o serie de factori:

Valoarea de bază, în permanentă extensiune.

După cum s-a putut constata valoarea fundamentală, de exprimare a colectivității, și-a lărgit registrul de posibilități. În limba veche, afixul deriva restrictiv teme denumind ființe: *mișelame*, *voinicame*. Florența Sădeanu a înregistrat, cu o singură excepție, derivate de la nume de ființe. Doina Grecu menționează și altfel de teme: *cârpamă*, *prunamă*, *țărțălamă*. În Voievodina, derivatele de la astfel de teme cum ar fi numele desemnând vegetația, produse, fenomene, obiecte etc. sunt extrem de numeroase:

- pomi, arbori: *cireșamă*, *prunamă*, *brăzeamă*, *sălcamă*;
- fructe: *caisamă*, *cireșamă*, *nucamă*, *prunamă*, *struguramă*;
- legume: *crumpamă*, *curecamă*, *părădăisamă*, *pipărcamă*;
- produse animale: *brânzeamă*, *lăpteamă*;
- fenomene atmosferice: *neoamă*;
- obiecte casnice: *furchițeamă*, *lingureamă*, *oleamă*, *tigăneamă*;
- obiecte de îmbrăcăminte: *clăbățamă*, *pantalonamă*;
- flori: *floramă*, *rujamă*.

Din punctul de vedere al categoriei numărului:

- defective de plural: *lăpteamă*, *neoamă*
- nume de obiecte în pereche: *păpucamă*, *ștrimfamă*
- substantive, ele însele colective: *grădinamă*.

Capacitatea de a deriva orice fel de teme din punctul de vedere:

– al categoriei numerice de plural: de la limita inferioară (=perechea) până la *potop de ...* ori substantive defective de plural: *nea* > *neoamă*

– al realității definite: animate, inanimate. Menționăm faptul că multor formații derivate desemnând lucruri, în limba standard, le corespund derivate potențiale cu afixe diferite și semantism peiorativ: *lingureamă* cf. **lingurăraie*.

La nivelul graiurilor cercetate, constatăm generalizarea afixului, situație explicabilă prin capacitatea derivativă nelimitată. Urmare a acestei particularități este evidentă sistematizarea „lingvistică” a realității înconjurătoare (animate sau inanimate), astfel încât mediul ambiant cunoaște o anumită ordonare și clasificare după același criteriu, al pluralității constituibile într-un tot minim (=perechea), variabil (*ouama de sub cloșă*), maxim (*Nepotul o plâns cât i-o ieșit dințama* – derivatul exprimă un număr finit corespunzând integralității numerice a danturii umane și, în același timp, maxim), infinit (*o lume de frunzamă*, *holdă potop de bugecame*). În acest sens, afixul a dobândit calitatea de a exprima totalitatea momentană (*îi multă ouamă sub cloșă*; *i-o ieșit dințama*). Distincția dintre pluralul corespunzător din limba standard și derivatul colectiv rezidă în exprimarea multitudinii în primul caz, (=ouă; *dinți*), a multitudinii limitate, constituind temporar un tot (= *ouama de sub cloșă*; *dințama nepotului*), în cel de al doilea.

Distribuția cu totul specială a derivativului *s-ar* putea explica prin „suplețea” acestuia, compatibil cu o gamă largă de teme nominale. Compatibilitatea sporită a afixului imprimă adesea un caracter spontan procesului derivării, multe dintre formațiile create fiind calificate în consecință. Doina Grecu (1968, 48) aprecia că derivate ca „*domnamă, copilamă, țigăneamă, lemneamă, țărțălamă* ș.a. sunt întrebuințate curent, altele ca *pruneamă, cârpamă* par să fie formații spontane”. Atestarea repetată a acelorași derivate, suspectate din considerentul menționat, în graiurile românești din Serbia, anulează presupunerea, cel puțin în cazurile exemplificate, întrucât o anumită spontaneitate în derivarea cu *-ame* rămâne o particularitate a derivativului. Numărul mare al derivatelor oferit de informatori (*juneame, muiereame, omăname*), al dubletelor de la aceeași temă (*bicame, bicălamă; feteame, feteleame*) atestă stadiul de evoluție al formantului, despre care, cel puțin pentru graiurile cercetate, nu se poate afirma că este puțin productiv. În momentul de față situația acestuia ar putea să cunoască modificări de distribuție în cazul generației tinere, sub influența variantei standard pe care o însușește prin școală.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ALRM, I–III *Micul atlas lingvistic român*, serie nouă, vol. I, 1956, vol. II–III, 1967.
 ALRT, II Emil Petrovici, *Texte dialectale*, culese de ... supliment la *Atlasul lingvistic român*, II, Muzeul limbii române, Sibiu – Leipzig, 1943.
- CADE I. -Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I. - Aurel Candrea. Partea a II-a: *Dicționarul istoric și geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, [1926–1931].
- Capidan 1909 Th. Capidan, *Die nominalen Suffixe in Aromunischen*, în *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, nr. 14, p. 13–14, 58–59.
- Carabulea 1959 Elena Carabulea, *-ame și -ime în limba română*, în SMFC, I, p. 65–77.
- CDDE I. -A. Candrea, O. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, Fasc. II–IV. A – Putea, București, 1914.
- CL „Cercetări de lingvistică”, Cluj(-Napoca), 1956–1993.
- DA Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, 1913–1948.
- Densusianu, ILR Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, ediție îngrijită de J. Byck, vol. I, II, București, 1961.
- Gheție 1975 Ion Gheție, *Observații asupra răspândirii termenilor derivați cu suf. -ame*, în SCL, XXVI, nr. 4, p. 361–365.
- Gheție 1977 Ion Gheție, *Derivatele cu sufixul -ame și o chestiune de paternitate*, în SCL, XXVIII, nr. 5, p. 559–563.
- Ghițu 1965 Galina Ghițu, *Particularități arhaice bănățene (fonetice, morfologice și lexicale)*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, p. 295–297.
- Grecu 1968 Doina Grecu, *Elemente vechi în graiul unei comune din Banat*, în CL XIII, nr. 1, 47–51.

- HEM B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor. tom. I–III, București, Stabilimentul grafic Socec și Teclu, tom. I–II: 1887, tom. III: 1893.
- Ivănescu 1965 G. Ivănescu, *Formarea cuvintelor în limba română*, în LR XIV, nr. 1, p. 32–37.
- Pascu, *Sufixe* Dr. G. Pascu, *Sufixele românești*, Editura Academiei Române, București, 1916.
- Pușcariu, LR Sextil Pușcariu, *Limba română*, I. Privire generală, București, 1940.
- Rosetti, ILR Al. Rosetti, *Istoria limbii române*. I. *De la origini până la începutul sec. al XVII-lea*. Ediție definitivă, 1986.
- Sădeanu 1962 Florența Sădeanu, *Sufixele colective din limba română, cu specială privire asupra repartiției lor*, în SMFC, vol. al III-lea, p. 41–81.
- SCL *Studii și cercetări lingvistice*. [București], Editura Academiei. Institutul de Lingvistică din București. Anul I (1950), ș. u.
- SMFC „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor”, 1959–1972.
- Strungaru 1976 Dionid Strungaru, *Derivatele cu sufixul –ame atestate în secolul al XVII-lea numai în Anonymus Carasebesiensis?*, în SCL, XXVII, nr. 5, p. 523–527.
- Tratat* *Tratat de dialectologie românească*, coord. V. Rusu, Craiova, 1984.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Calea 13 Septembrie nr. 13, București